پڕۆژە

یاسای ڕێکخستنی مافی پێکهاتەکان لە هەرێمی کوردستان – عێراق

ژمارە ( )ی ساڵی 2015

ماددە (1): پێناسەکان

مەبەستی ئەم یاسایە لەم دەستەواژەو زاراوانەی خوارەوە ماناکانی بەرامبەریانە:

یەکەم: هەرێم: هەرێمی کوردستان – عێراق.

دووەم: حکومەت: حکومەتی هەرێمی کوردستان.

سێیەم: پێکهاتەکان: کۆمەڵە نەتەوەییەکان (نەژادی یان ئەتنی) و ئایینیە تیرەییەکان یان مەزهەبیەکان، یان زمانەوانییەکان، کەوا تایبەتمەندی و مێژووی هاوبەشی هەیەو لە بەشێك لە بەشەکانی کوردستان - عێراق دەژین.

ماددە (2): چوارچێوەی پیادەکردن

حوکمەکانی ئەم یاسایە بەسەر گشت ئەو کەسانە پیادە دەکرێت کە خۆیان بە ئەندام لە هەر کۆمەڵەیەکی نەتەوەیی، نەژادی، رۆشنبیری، زمانەوانی، ئایینی، مەزهەبی، دەزانن کەوا زۆرینە پێکناهێنن، هەروەها بەسەر ئەو نەتەوەو تیرانەی پێیەوە پەیوەندن پیادە دەکرێت.

ماددە (3): ئامانجەکان

ئامانجی ئەم یاسایە بریتیە لە ڕێکخستنی پیادەکردنی پێکهاتەکانی گەلی کوردستانی عێراق، سەرباری مافە دەستوورییەکانیان، بۆ مافە سیاسی و کارگێڕی و رۆشنبیری و فێرکاری و ئایینیەکان، کە لە جاڕنامەی نێودەوڵەتی مافەکانی مرۆڤ و بەڵگەنامە نێودەوڵەتیە پەیوەندارەکانەوە هاتوون، وەك جاڕنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان دەربارەی کەسانی سەر بە پێکهاتە نەتەوەیی و ئەتنی و ئایینی و زمانەوانییەکانی ژمارە (47/135)ی ساڵی 1992، و بەڵێننامەی نێودەوڵەتی تایبەت بە مافە ئابوری و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیرییەکان، و بەڵێننامەی نێودەوڵەتی تایبەت بە مافە ئایینی و سیاسیەکان، و ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی گشت جۆرەکانی جیاکاری رەگەزیی، و ڕێککەوتننامەی مافەکانی منداڵ، و ڕێککەوتننامەی جیاکاری (لە بواری بەکارخستن و پیشە)، و ڕێککەوتننامەی بەرەنگاربوونەوەی جیاکاری لە فێرکردن، و ڕێککەوتننامەی قەدەغەکردن و سزادانی تاوانی جینۆساید، و جاڕنامەی نێودەوڵەتی مافەکانی مرۆڤ.

ماددە (4):

دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان – عێراق یەکسانی تەواوو کاریگەر بۆ گشت هاوڵاتیانی کوردستان – عێراق مسۆگەر دەکەن:

یەکەم: کوردستان – عێراق هەمەجۆری نەتەوەیی، ئەتنی، زمانەوانی، ئایینی، رۆشنبیریی وەك سەرچاوەیەکی هێزو دەوڵەمەندی و ئامرازێك لەپێناو چەسپاندن و پەرەپێدانی دیموکراسی لە کۆمەڵگەیەکی بونیاتنراو لەسەر سەروەری یاساو رێزگرتنی مافەکانی مرۆڤ، دادەنێت.

دووەم: سەرجەم شێوەکانی جیاکاری دژی هەر پێکهاتەیەك لە پێکهاتە نەتەوەیی یان نەژادیی یان زمانەوانیی یان رۆشنبیری یان ئایینی یان مەزهەبیی گەلی کوردستان و دژ بەهەر تاکێکی کوردستانیی قەدەغە دەکرێت و یاسا سزای لەسەر دەدات.

سێیەم: قەدەغەکردنی هەر بانگەشەیەکی ئایینی یان راگەیاندن، راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ، بۆ رقوقینە یان توندوتیژی یان تۆقاندن یان دوورخستنەوە یان پێشخستن یان پەراوێزخستن، کەوا لەسەر بنەمای نەتەوەیی یان ئەتنی یان ئایینی یان زمانەوانی بیناکرابێت.

چوارەم:

1- قەدەغەکردنی سەرجەم شێوەکانی جیاکاری، تاکی یان بەکۆمەڵ، دژ بەهەر پێکهاتەیەك لە پێکهاتەکانی گەلی کوردستان.

2- قەدەغەکردنی چەوساندنەوەی ماددی یان مەعنەوی، هزری یان رواڵەتی، بۆ رۆڵەکانی هەر پێکهاتەیەك، بەپێی پێوەند بوونەکانیان.

پێنجەم: رێگەگرتن لە هەر رەفتارێك یان هەر سیاسەتێکی نەرێنی کەوا ببێتە هۆی گۆڕینی بارودۆخی هەنووکەیی ئەو ناوچانەی پێکهاتەیەکی دیاریکراو تیایدا نیشتەجێن، وە رێگەگرتن لە هەر بەخاوەنبوونێك کەوا ئامانجی یان ببێتە هۆی گۆڕانکاری دیمۆگرافی بۆ مۆرکی مێژوویی و شارستانیەتی ناوچەیەکی دیاریکراو، بەهەر هۆیەك بێت، و لەژێر هەر پاساوێك بێت.

شەشەم: چارەسەرکردنی زێدەڕۆیی ئەنجامدراو لەسەر ناوچەکانی هەر پێکهاتەیەك و گەڕاندنەوەی بارەکە بۆ حاڵەتی پێش رووداني زێدەڕۆییەکە، یان قەرەبووکردنەوەیان بە قەرەبووەکی سوودبەخش، یان لابردنی ئاسەوارو پاشماوەی ئەو ئاسەوارانەی بوونەتە یان دەبنە هۆی گۆڕانکاری دیمۆگرافی.

حەوتەم: لەکاتی دیاریکردنی سنووری یەکە کارگێڕییەکان و بازنەکانی هەڵبژاردن، و لە کاتی دانانی پلانی گەشەپێدانی ئابوری و پەرەپێدانی کۆمەڵگەکانی نیشتەجێبوون، هەروەها پاراستنی ژینگە، حکومەتی کوردستان - عێراق بارودۆخی خۆجێیی، پەیوەندی کۆمەلایەتی، بەرژەوەندییە ئابورییەکان و نەریتە چەسپاوەکانی پێکهاتە نەتەوەیی یان نەژادی یان رۆشنبیریی یان زمانەوانی یان ئایینی یان مەزهەبیی ئەو ناوچەیە، لەبەرچاو دەگرێت.

هەشتەم: پێویستە لەسەر پێکهاتەکان و ئەو تاکانەی سەر بەم پێکهاتەن لە کاتی پیادەکردنی ئەو مافانەی لەم یاسایەدا هاتوون رێز لە مافی کەسانی دیکەدا بگرن.

مادده (5):

یەکەم: هەر تاکێك مافی هەیە ناسنامەی نەتەوەیی یان ئایینی خۆی دیاری بکات و ئەندامبوونی بە پێکهاتەیەکی دیاریکراو ببەستێتەوە، ئەم مافەش تەنها تایبەتە بە تاکەکەس و هیچ لایەنێك مافی نیە لێی بسەنێتەوە چونکە مافێکی نەشیاوە بۆ رەفتار پێکردن.

دووەم: حکومەتی کوردستان - عێراق مافی یەکسانی و هاودەرفەتی لە ژیانی سیاسی، رۆشنبیری، کۆمەڵایەتی و کارکردن بۆ ئەو تاکەی سەر بە پێکهاتەیەکە مسۆگەر دەکات، وە پێویستە لەسەر دەسەڵاتەکانی هەرێم ئەم مافە لە رێگەی یاساو سیاسەتی کاراوە پتەو بکەن.

سێیەم: هەر پێکهاتەیەك، بەیەکسانی لەگەڵ زۆرینە، بۆی هەیە ماف و ئازادییە بنەڕەتییەکانی بە ئازادی بیرکردنەوە، ئازادی رادەربڕین، دەزگاکانی راگەیاندن، ئازادی کۆبوونەوەو دامەزراندنی کۆمەڵەو رابیتەکان، و ئازادی پیادەکردنی بیروباوەڕی ئایینیشەوە، بە ئازادی پیادە بکات، و حکومەت پابەند دەبێت بە پاڵپشتیکردن و چاودێریکردنی ئەم پیادەکارییانە بەشێوەیەکی یەکسان لە نێوان گشت پێکهاتەکان بەپێی یاسا بەرکارەکان.

چوارەم: هەر پێکهاتەیەك مافی گوزارشتکردنی هەیە لە رۆشنبیری و نەریتەکانی خۆی، وە پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێم بەو پەڕی توانایەوە کار بکات لە پێناو پاراستنی کلتوری رۆشنبیری و ئایینی گشت پێکهاتەکان.

پێنجەم: پێویستە لەسەر دەسەڵاتەکانی هەرێم، توانا ببەخشنە رۆلەکانی پێکهاتەکان بۆ ئەوەی پارێزگاری لە زمانی دایك بکەن، لە رێگەی راییکردنی رێگەکانی فێرکردنی و رۆشنبیرکردن پێیەوەو بەڕێوەبردنی کەناڵی راگەیاندنی تایبەت بەخۆیان، ئەویش لەسەر ئەو بنەمایەی کەوا فرەیی زمانەکان بەهایەکی مێژوویی و هزرییە بۆ کوردستان – عێراق.

شەشەم: ئەو تاکانەی سەر بە پێکهاتەیەکی دیاریکراون، بۆیان هەیە ناوە مەدەنییەکانیان بەویستی ئازادی خۆیان هەڵبژێرن، وە ناوی سومبول یان کەسایەتییە مێژووییە گرنگەکانیان یان رووداوی گرنگ کە بەسەریاندا تێپەڕیوە بەکار بهێنن، وە ناونانی شەقام و گەرەك و گۆڕەپان و شوێنی دیکە لەو ناوچانەی تیایدا رێژەیەکی دانیشتوان پێکدەهێنن.

حەوتەم: تۆرەکانی راگەیاندن بەهەموو جۆرەکانی (رادیۆو تەلەفزیۆن) پابەند دەبن بە ئامادەکردنی بەرنامە دەربارەی مێژوو رۆشنبیریی گشت پێکهاتەکانی گەلی کوردستان، و زانیارییەکان بەبێ لایەنگیرییەکی تەواوو دوور لە بەدواکەوتن و هاندان دەگوازنەوە.

مادده (6):

دەستەو رێکخراوو نوێنەرانی پێکهاتەکان و خانەکانی پەرستن مافی هاوبەندی و گەیاندنی پەیوەندی رۆشنبیری و فێرکاری و کۆمەڵایەتی و پەرەپێدانیان هەیە لەگەڵ ئەوانەی لە تایبەتمەندی ئەتنی یان ئایینی یان زمانەوانی یان رۆشنبیری لە ناوەوەو دەرەوەدا هاوبەشن لەگەڵیاندا، بەو شێوەیەی ئاسایشی کوردستان – عێراق پێشێل ناکات، وە حکومەتی کوردستان بۆی هەیە رێککەوتننامە گرێبدات و پرۆتۆکۆل واژوو بکات بۆ رێکخستنی ئەم پەیوەندییانە لەگەڵ لایەنە پەیوەندارەکان لە وڵاتانی دیکەدا یان لەگەڵ حکومەتە خۆجێیەکانی وە دەکرێت دەسەڵاتی گرێدانی بۆ دەستەو رێکخراوی پەیوەندار تەخویل بکرێت.

مادده (7):

لایەنە پەیوەندارەکان پابەند دەبن بە چاوپێخشانەوە بەشێوەیەکی زانستی و بابەتیانەو بێ لایەنگیریی، لە پرۆگرامەکانی خوێندن، بەتایبەتیش وانەکانی مێژوو جوگرافیاو ئایین، وە بەو شێوەیەی لەگەڵ رۆشنبیری مافەکانی مرۆڤ و رووداوە مێژووییەکاندا دەگونجێت.

مادده (8):

یەکەم: فرە زمانی لە هەرێمی کوردستان – عێراق خۆی لە بەهاکانی گیانیی و هزری و مێژوویی و رۆشنبیریی گەلی کوردستان دەدۆزێتەوە.

دووەم: زمانی کوردی زمانی فەرمییە لە کوردستان – عێراق، وە هەردوو زمانی سریانی و تورکمانی دوو زمانی فەرمین لەو یەکە کارگێڕییانەی تیایدا هەن.

سێیەم: ئەو تاکانەی سەر بە پێکهاتەکان مافیان هەیە لە بەکارهێنانی زمان و نووسینی تایبەت بەخۆیان بە ئازادی، وە لەسەر هەردوو ئاستی گشتی و تایبەتی.

مادده (9):

یەکەم: دەسەڵاتەکانی هەرێم پابەند دەبن بەگرتنەبەری گشت رێکارە پێویستەکان بۆ دەستەبەرکردن و مسۆگەرکردنی بەشداری و یەکسانی لە گشت بوارەکاندا.

دووەم: بۆ مسۆگەرکردنی مافی گشت پێکهاتەکان، ئەوا سەرۆکی یەکە کارگێڕییەکان مافی زۆرینەیە (واتە مافی ئەو پێکهاتەیەیە کەوا زۆرینەی دانشیتوان پێکدەهێنێت)، بەڵام دامەزراوە خۆجێی و فەرمانگە فەرمییەکان ئەوا لە لایەن کەسانی پسپۆڕەوە بەڕێوەدەبرێن، بەو مەرجەی لەسەر بنەمای لێهاتوویی و سەربەخۆیی و بەبێ لایەنگیرییەکی تەواو بێت، وە بەگوێرەی هەر پێکهاتەیەك.

سێیەم: نوێنەرایەتی کردنی ڕێژەیی بۆ بەشداری کردن لە یەکە کارگێڕییەکان ڕەچاو دەکرێت.

چوارەم: هاوڵاتیانی گشت پێکهاتەکان مافی هاوبەشییان هەیە لە دامەزراوەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن و دادگەریی هەرێم، بە پلەی جیاوازو بەپێی یاسا بەرکارەکان.

پێنجەم: بۆ مسۆگەرکردنی پیادەکردنی هاوڵاتیانی کوردستان – عێراق، بەپێکهاتە جۆراوجۆرەکانیەوە، بۆ مافە سیاسیەکانیان بەشێوەیەکی باشتر، ئەوا بۆیان هەیە بەشداری جدی و کارا بکەن لە نوێنەرایەتی کردنی دەرەوەو پەیوەندییەکانی دەرەوەی هەرێم.

شەشەم: پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق، هاوبەشی ڕۆڵەکانی پێکهاتەکان لە هێزە چەکدارەکاندا (پێشمەرگە) و دەزگا ئاسایشیەکان (ئاسایش) کە تیایدا چڕی دانیشتوان پێکدەهێنن، مسۆگەر بکات.

مادده (10):

کار بەهیچ دەقێکی یاسایی یان بڕیارێکی ناکۆك لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکرێت.

مادده (11):

ئەنجومەنی وەزیران ڕێنمایی بۆ جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەردەکات.

مادده (12):

ئەم یاسایە لە ڕێکەوتی بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) جێبەجێ دەکرێت.

هۆیە پێویستکارەکان

لەبەر ئەوەی کوردستان – عێراق دەوڵەمەندە بە هەمەجۆری ئایینی و نەتەوەیی و زمانەوانی، و لەپێناو ڕێکخستنی مافی گشت ئەو پێکهاتانەی تیایدا پێکەوە دەژین و مسۆگەرکردنی پیادەکردنیان بۆ ئەو ماف و ئازادییانەی کەوا زۆر بەووردی لە جاڕنامەی نێودەوڵەتی و گشت پەیماننامە نێودەوڵەتیەکانی پەیوەندار بە مافەکانی مرۆڤەوە جەختیان لەسەر کراوەتەوە، وە بۆ مسۆگەرکردنی مامەڵەکردن لەگەڵ هاوڵاتی کوردستانیی بەپێی پرنسیپی هاوڵاتیبوون بەچاوپۆشین لە جیاوازی ئەندامبوونیان، وە لەپێناو چەسپاندنی گیانی ڕێزگرتن و لێبوردەیی لە نێوان پێکهاتەکاندا، ئەوا ئەم یاسایە دەرچووێندرا.